

1751 I karolinernes fotspor gjennom Sylan

Han hadde mistet kontakten med de andre, skjønt de trolig var kun meter unna. Vinden gjorde det vanskelig å puste, han falt stadig om kull, slet seg opp igjen, mest krabbet videre. Slik hadde han kjempet i all evighet, følte han. En kamp for å overleve. Han hadde lyst til bare å ligge der, hvile - men visste at da var han ferdig. Men nå kom han seg ikke opp igjen. Bare lå der, hvorpå vinden pakket ham raskt inn i mindre, men harde snøskavler. Det var så godt å ligge slik. Følte en slags varme. Han tenkte alle slags tanker, så livet passere i revy. Han visste han skulle dø. Rullgardinen kom sakte sigende ned. Plutselig så han blikket han hadde møtt hos bonden på vei ut av våningshuset. Han visste at han og de andre karolinerne ikke var velkomne. Likevel var det som bonden fortalte ham med et øyekast at de skulle møtes igjen. Et slags adjø, et slags lykke til, nå skulle han få som fortjent. Men blikket var så tvetydig. Det var som bonden visste hans framtid, nå skulle folket på gården få sin hevn, fjellfolk var kjent for sine vardøger. Men i blikket lå også et signal som tilsa at det ikke var siste gangen de møttes, merkelig....- det siste han så før rullgardinen kom helt ned, var kona og de tre ungene som kom løpende mot ham.

Slik møter vi karolineren Mårten Bergfelt et sted på vei inn i Sylan en av de to første dager i 1719 svensk tidsregning. Han ble en av 2 700 soldater som frøs i hjel ett eller annet sted ved siden av eller i det massive fjellpartiet. De tilhørte general Armfeldts felttog, som gjorde en retrett, hvis hensikt var å ta seg fra Tydal over til Handøla i Sverige. De hadde rastet i ulike grupperinger rundt i øvre Neadalsfjøret. Mårten Bergfelt var en av de heldige som fikk være med sin regimentsjef inn på en av gårdene i Tydal og varme seg. Ute var det stjerneklart, styggkaldt og med ring rundt månen. Da trommene kalte til oppstilling og avmarsj, for å fullføre den fingerte dramatiseringen, møtte han sliten og ustø bonden nedenfor trappa. De dultet bort i hverandre i soldatstimen og blikkene møttes. Så vandret Mårten Bergfelt ut i nyttårsnatta og sprengkulden, og ble liggende igjen som korpføde i Sylan.

General Armfeldts felttog i siste del av 1718 hadde som hensikt primært å ta Trondheim, som en del av et større angrep på Norge, hvor kong Karl 12 i slutten av november (svensk tidsregning) lå med en styrke på ca. 40 000 mann ved Fredriksten festning i Halden. Den 30.

november (11. desember norsk tid) ble Karl 12 skutt, men det tok ukevis før Armfeldt fikk dette bekreftet. Tapet av sin konge førte til at karolinerne i Trøndelag skulle foreta en tilbaketrekning til Sverige. General Armfeldt valgte den 55 km ruten gjennom Sylan. Dette skulle bli skjebnesvangert. Generalen og de fleste av offiserene kom seg gjennom Sylan, men 2 700 soldater frøs i hjel og ytterligere 1 000 døde grunnet hypothermia etter ankomst Handøla og andre steder i Sverige. Dette var på et vis begynnelsen til slutten på den store nordiske krigen, skjønt Sveriges tapende posisjon som ledende stormakt i verden startet trolig allerede med nederlaget ved Poltava i Ukraina i 1709. Vi snakker om en enorm tragedie i

En del symbolikk i dette maleriet. Karolinernes tilbaketrekning med sin døde kong Karl 12. Trolig det mest kjente maleriet fra Den store nordiske krig. Malt av Gustav Cederström

Sylan, selvsagt - og felttoget til Armfeldt har alltid vært underlagt en viss undring og myter, naturlig nok siden det er kanskje den hendelse som har rammet Trøndelag hardest, i alle fall i nyere tid. Se *Stjørdalens krønike*, bind 18, side 9. Det er å bemerke at felttoget sett fra den sivile befolkningen i Trøndelag har vært noe underrapportert, kanskje som følge av at det kun er noen få norske utgivelser av om lag 1 200 totalt vedr. Armfeldt og hans felttog.

Mårten Bergfelt, nevnt innledningsvis her, var bondesønn fra Bergs sogn i Jämtland, på sørsiden av Storsjön sør av Östersund. Storsjön er Sveriges femte største innsjø. Kommunen heter Bergs og er kjent for Hoverberget. Kommunesenteret er Svenstavik ved E45, og kommunen grenser i vest mot Norge og Tydal. Dagens kommunevåpen er fra 1988, men baserer seg på et eldre merke. Øksa og børsa symboliserer de gamle håndverksyrkene tømmermann og børsemaker, og flammen betegner den våttån som ble tent på Hoverberget for å advare befolkningen om kommende fare. Her i grenda Bergsbyn blir Mårten Bergfelt født ca. 1680 og vokser opp under familienavnet

Jönsson. Under mønstringen ved Jämtlands regiment i april 1696 på Frösön, blir Mårten Jönsson dragon og blir tildelt dragonnnavnet Bergfelt, med utgangspunkt i hans hjemsted. Mårten Bergfelt kunne nok ha ønsket å følge Karl 12 sin suksessferd gjennom Europa, men i ettertid selvsagt glad for å ha sluppet Poltava i 1709. Han var heldig, fikk tilhøre Frösön og ble på et vis en grensevakt mot *nordbaggarna*. Og lykken smilte videre til dragonen da han gifter seg med Kirsten Olsdatter, f. ca. 1678. De får sin førstefødte, Jöns Jönsson, i 1703. Så kommer eneste datter: Gölin, den 22. mars 1707 (død 1. april 1781). Deretter Olaf Mårtensson Jönsson Byman, vel så tett som mulig, f. 15. januar 1708 (død 1797). Og attpåklaten, Halvar Mårtensson Jönsson Manneberg kom i august 1717. Den måneden mønstret på nytt Mårten opp på Frösön - nøyaktig ett år tidligere enn avmarsjen mot Norge.

Så gjør vi et hopp til nettopp slutten av august 1718. Da møter vi Mårten Bergfelt oppe på Tandrahön ved Tännsjön på vei mot Skilstuga ved norske grensen. Her står han sammen med sin regimentsjef Reinhold Henrik Horn (f. 4. februar 1673 i Finland, d. 7. februar 1725 på Frösön). Generalmajoren risser inn sine initialer i bergveggen som et minne om felttoget. «*Om knappt fem veckor har vi tagit Trondheim*», sier regimentsjefen, mens han bivåner Jämtland regiment som passerer under. Regimentet besto av 40 offiserer, 5 prester, auditörer (revisorer), fältskärere (sanitetspersonell) og 1 238 underoffiserer og menige, samt et beordrede antall sivile som hestekjørere og deler av nødvendig support underlagt intendanturen.

Regimentsjef Reinhold Henrik Horn skulle så absolutt ikke få rett i sin spådom. Noen uker etter at Mårten Bergfelt, som nå er Horns personlige adjutant, har lyttet til sin optimistiske sjef, gjør arméen sin første retrett, fra Stjørdal tilbake mot Skogn og Verdal.

Horns familievåpen

Vedvarende nedbør, mangel på ettersendt proviant og dårlig kommunikasjon, gjør at regimentene blir urolige, motivasjonen og disiplinen krevende. Enkelte regiment er utslitte og underernærte. Det er skittvør og uår på alle måter i Trøndelag. Armfeldt velger nødvendigvis først å få kontroll på intendanturens utfordringer. Desinformasjon oppstår mens troppene bygger flåter og lar seg manøvrere tilbake til Innherred.

I 1997 møtte jeg en svensk historiker på et historisk seminar. Senere har jeg hatt med ham å gjøre også mens han var professor og tilknyttet Krigsarkivet i Stockholm. I dag er han en av de ledende svenske historikere med en stor produksjon av bøker bak seg. Det var gjennom ham og hans publiserte foredrag jeg ble kjent med denne dragonen Morten Bergfelt. Svensken fortalte at Morten Bergfelt var en av de som trolig i kraft av sin stilling som adjutant fikk følge med generalmajor Horn inn til Jens Østby i Tydal for å varme seg. Vi er altså tilbake til nyttårskvelden i 1718 og det scenario som ble beskrevet litt fingert innledningsvis her i kapitlet. Mårten Bergfelt fra Jämtland blir altså en av dragonene som omkommer direkte under katastrofen i Sylan. Fra Jämtlands regiment frøs 478 i hjel i fjellet, og ytterligere mange døde etter hjemkomst, så grovt regnet mistet regiment 806 døde + et ukjent antall, ut av en styrke på litt over 1 238 mann, som følge av retretten. Og en kan vel si: fra en krig mest uten trefninger og uten skudd. Sverige, kanskje den største krigsmakt verden noen gang hadde sett i relasjon til folketallet, lå nå med brukken rygg etter et fall som startet ved Poltava og endte i Sylan - selv om den formelle freden først kom i Nystad i 1721.

Etter Armfeldts innfall i Norge, og da den store nordiske krig kom til en slutt, fantes det knapt et voksent mannfolk igjen i Jämtland. Sverige hadde mistet ca. 200 000 soldater grunnet krigen. Når Jämtlands regiment mønstret på Frösön den 5. mars 1720, måtte ikke mindre enn 535 bønder selv møte opp. Fra flere «rusthåll» (rotar) ble omtrent småunger innskrevet i rullene. Enkene satt fortsatt og gråt. Hjemme i Bergsbyn satt dragonenken Kirsten med sitt dratte ansiktsuttrykk fullt av furer etter tårer, slit og underernæring. På gulvet plukker 3-åringen opp smuler. Heldigvis var tenåringsungene sterke og arbeidsføre. Men snart var sønnene en del av farens arv gjennom at de lot seg innrullere som dragoner i Bergs kompani av Jämtlands regiment. Og på andre siden av riksgrensen var det også både armod og avmakt blant broderfolket. Trøndelag mistet trolig flere omkomne sivile, som et resultat av Armfeldts felttog, enn det omkom karolinere i Sylan nyttårsdagene i 1719. Og bare for å ha det helt klart: de fleste svenske offiserer overlevde marsjen gjennom Sylan. Armfeldt (1666-1736) kom hjem til sin kone Louisa Aminoff og fikk sågar, tross nederlaget, være en av de seks generalene som bar tronehimmelen over dronning Ulrika Eleonora ved kroningen i Uppsala den 17. mars 1719. Hva gjelder Louisa Aminoff, hadde hun som 15-åring giftet seg med Armfeldt, og skjenket ham 21 barn på 25 år. Selv døde hun ved drukning i 1741.

Men kapitlet og relaterte historie er ikke helt slutt ennå. Her kommer *rosinen i pølsen*, og som er en annen side av en families skjebne. Ikke bare et eksempel på spor som krysses - men først og fremst en merkverdighet, med et godt utfall av en ellers så trist og tragisk hendelse. Ref. de blickene som møttes på trappa på Østby gjengitt innledningsvis her, «*om det å en gang i fremtiden møtes igjen.....*». Noen år etter krigen og hendelsen på trappa på Østby, får i henhold til den svenske historikeren, bonden Jens og hans hustru, datteren Anna. I 1751 vandrer Anna i karolinernes fotspor gjennom Sylan - over til Sverige for å gifte seg. Fire generasjoner senere, fem medregnet dragonen Mårten Bergfelt - og med gener altså direkte nedstammende fra Mårten Bergfelt og likedan fra nevnte Anna i Tydal - utgjør deres etterkommere i 1881 et vakkert brudepar som går oppover gulvet i en kirke i Jämtland. Dette paret fikk en datter, som er bestemor til vår nevnte historiker og min kilde. Gjennom denne

bestemora møttes bonden fra Tydal og dragonen Morten Bergfelt igjen - slik blikket på utetrappa hadde varslet om 162 år tidligere.

Anna fra Østby i Tydal vandrer gjennom Sylan for å gifte seg